

MUSTAQILLIK DAVRI SHE'RIYATIDA MILLIY DETALLARNING IFODALANISHI

Abdulhamidova Hikmatoy Ahrorjon qizi

Farg'ona davlat universiteti adabiyotshunoslik kafedrasida o'qituvchisi

Tel: 93 372-91-96

e-mail: hikmatoyxasanova@mail.ru

Saminjonova Muxlisaxon Olimjon qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

e-mail: muxlisanaminjonova47@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tadqiqot jarayonida milliy detallarning Mustaqillik davri she'riyatidagi talqini tahlil etilgan. Istiqlol davriga qadam qo'yish bilan xalqimizning milliy ongi shakllana bordi, milliy g'urur, iftixor, milliy mafkura kabi tushunchalarning mazmuniga kengroq ahamiyat qaratildi.

***Kalit so'zlar:** mustaqillik, obraz, detal, ramz, metafra, she'riyat, muhit, kolorit, xususiyat, iishora.*

REPRESENTATION OF NATIONAL DETAILS IN THE POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

ABSTRACT

In the course of this research, the interpretation of national details in the poetry of the Independence period was analyzed. With the entry into the period of independence, the national consciousness of our people began to form, the content of concepts such as national pride, pride, and national ideology was given greater importance.

***Key words:** independence, image, detail, symbol, metaphor, poetry, atmosphere, color, characteristic, gesture.*

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ДЕТАЛЕЙ В ПОЭЗИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

АННОТАЦИЯ

В ходе данного исследования была проанализирована интерпретация национальных деталей в поэзии периода Независимости. С вступлением в период независимости начало формироваться национальное сознание нашего народа, большее значение придавалось содержанию таких понятий, как национальная гордость, гордыня, национальная идеология.

Ключевые слова: самостоятельность, образ, деталь, символ, метафора, поэзия, атмосфера, цвет, характеристика, жест.

KIRISH

Bu nafaqat siyosatda, iqtisodda, san'atda, balki, millatni o'zida akslantirgan adabiyotda ham namoyon bo'ldi. Mustaqillik davri ijodkorlarining nasriy hamda she'riy asarlarida o'ziga xos milliy g'urur timsoli gavdalanadi. Xususan, Iqbol Mirzo, Sirojiddin Sayyid, Usmon Azim, Halima Xudoyberdiyeva, Oydin Hojiyeva, Mahmud Toir, Xosiyat Rustamova kabi ijodkorlar she'riyatida o'zbek millatiga xos bo'lgan detallardan foydalanish, xalqona muhit hamda obraz tasvirini yoritishga keng o'rin berilgan. Iqbol Mirzoning "O'zbek" she'rida bu xususiyatlar ko'zga tashlanadi.

Manglayga kaft qo'yib olisga boqsam,
Edildan ko'rinar bo'ylaring, o'zbek.
Tush kabi jimirlab ming yil oqsa ham,
Noming aytar enasoylaring, o'zbek.

Ijodkor she'rda xalqimizga xos insoniy fazilatlar, ma'naviy sifatlarni, azaliy qadriyat va an'analarni qalamga olgan holda o'zbek xalqining tipik umumlashma obrazini yaratadi. She'rning o'zbek xalqiga faxriya sifatida yozilganligi e'tiborga molikdir.

Milliy detallar orqali muhitni mohirona obrazli va jonli tasvirini yaratish ham davr ijodkorlari she'riyatining xarakterli jihatidir.

Qir ustida yonboshlagan bobom chaylasi,
Bu dunyoda kimlarningdir orzu-havasi.
Dimog'imda yomg'ir isi, shabnamlar isi,
Momom ekib ketgan jambil, rayhonim vatan.
Quloq solsam shivirlagay hatto toshlaring,
Oy-u quyosh kamalaklar ko'z-u qoshlaring.
Beshigimni tebratgandir qaldirg'ochlaring,
Oy-u quyosh ko'rpa solgan ayvonim, vatan.

Sirojiddin Sayyidning "Vatan" she'rida chayla, rayhon, jambil, beshik, ayvon, ko'rpa, dasturxon kabi milliy detallar xalqona ruhiyatni yaratishga xizmat qilgan. "Chayla"-qirlarda chorva boqib yoki dehqonchilik qilib, tunab qolsa bo'ladigan pana joy, kapa. Lirik qahramon tasvirlayotgan chayla uning bobosiga tegishli. Ma'lum bo'ladiki, bobosi poliz ekadi yoki chorva boqadi. Yoshi ulug' boboning tinib-tinchimasligi, mehnatkashligi o'zbek nuroniylariga xos xususiyatdir. Nega aynan chayla? Hovli yoki uy emas. Chunki, "chayla" so'zida xalqonalikka, soddalikka,

oddiylikka ishora bor. Shu bobosining oddiygina chaylasi ham kimlargadir orzu. Kimlardir bobo yoshiga yetolmagan yoki kimlarningdir hayotidagi notinchliklar tufayli sokinlikda, oddiygina chaylada yotib mehnat qilishga imkoni yo‘q. Lirik qahramonga momosi ekib ketgan jambil, rayhonlar judayam bebaho, sababi, ularda momosining islari, bolaligining shirin xotiralari bordek go‘yo. Vatani ham ana shunday bebaho uning uchun. Beshigini tebratgan qaldirg‘ochlar. Qaldirg‘och – bahorning darakchisi, barakaga, to‘kinlikka ishora. Qaldirg‘ochlarning o‘zbek farzandi beshigini tebratishi esa uning kelajagi buyukligidan dalolat beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yuqoridagi she‘rlardan mavzu jihatidan farqli bo‘lgan Oydin Hojiyevaning ushbu she‘rida milliy detallar orqali original tashbehlar, metafralar hosil qilingan.

Kuzning tiniq osmoni
Kabi xayolim vazmin.
Quyoshning chidirmasi
Qizdirmas yozning bazmin.
Bog‘lar – ko‘kqarg‘a bozor,
Behilar yombi oltin.
Shamol chertadi dutor,
Teraklar chayqar boshin.
Cho‘ponlarning nayiday
Kuylab yotar jilg‘lar.
Boqsang ko‘zni olguday
Kuzak taqqan jig‘alar.

She‘rda kuz manzarasini mahoratli rassomday tasvirlagan shoiraning xayoli negadir vazmin. “Quyosh chidirmasi” birikmasi bejizga qo‘llanmagan. Kuz osmoniga ko‘zimiz tushsa quyosh va uning nurlari childirmaning gardishiga o‘xshab qolganining guvohi bo‘lamiz. Tasvirda kuz oxirlab qolgani sababli shu “quyoshning chidirmasi” yozning bazmini qizdirmayapti, ya‘ni, havo juda issiq emas. Buni keyingi misralarda keltirilgan qishning elchilari – ko‘kqarg‘alarning uchib kelishi, behilarning yombi oltin kabi sarg‘ayib qolganligidan ham ilg‘ashimiz mumkin. Shamolning dutor chertishiga hamohang tarzda teraklarning bosh chayqab, raqsga tushishlari tasavvurimizda real manzarani gavdalantiradi. Jilg‘alarning yoqimli shildirashlari cho‘ponlarning nay sadolariga o‘xshatilgan. Kuzak quyoshi jig‘a taqib olgandek ko‘zni oladi. Bu tasvirlarning barchasi yurtimizga kirib kelgan kuz faslining lirik qahramon nigohidagi aksidir.

Shoiraning yana bir she'rida o'zbek ayolining matonati, fidoyiligi, mashaqqatli mehnatini tasvirlash maqsadida xalqona detallardan foydalanilgan.

Ko'ksida yarqillab qizil marjoni-
Ayol egatlarda yurar jonsarak.
Har tup g'o'zasiga bog'liqday joni,
Har nihol boshida xayoli xalak.
Qadoq qo'llaridan yerga inar jon,
G'o'zaning ildizi emar harorat.
Shoxi ko'ylagiga tirmashib oqshom,
Go'dakday ergashar har nihol, ko'kat.

1980-yillarda Sho'ro hukumati tomonidan yurtimizda paxta yetishtirishga bo'lgan talabning haddan tashqari ortib ketishi, o'zbek ayollarining oilasi, farzandlariga ajratishi kerak bo'lgan vaqtlari paxta maydonlarida o'tishiga sabab bo'lgan. She'rda ayol (yarqiragan qizil marjon taqib olganiga qaraganda yoshgina juvon)ning dalasiga qay darajada bog'lanib qolgani, har bir tup g'o'za uchun sarflagan mashaqqatli mehnati mohirona tasvirlangan. Uning qadoq qo'llari ana shu ayovsiz mehnatning nishonasi. Qadoq qo'llaridan yerga jon inib, go'zaning ildiziga harorat emadi. Xuddi farzandiga mehr ko'rsatgani kabi yerga, g'o'zaga haroratini baxshida etyapti. O'z farzandiga aylanib qolgan nihollar oqshomda uning etagiga tirmashib, ergashyapti. She'rning mohiyatiga nazar tashlasak, nihollar- ayollarning uyda qarovsiz qolgan yoki paxta dalalarida sarson bo'lib yurgan go'daklariga ishora. Onalarining daladan, go'zadan ortib ularga mehr bergani, to'ydirib ko'krak tutgani, holidan xabar olgani imkoni yo'q. She'rda birgina ayol misolida butun jamiyat ayollarining turmush tarzi qalamga olingan.

Yoki Oydin Hojiyevaning "Mustaqil Vatanni baxt nuri chaysin" nomli she'rida ham kirza etik, shonalangan g'o'za ,ketmon, chopiq, shiypon, cho'yan, dutor kabi milliy detallar yordamida o'zbek ayolining umumlashma obrazi yaratilgan.

Ota uyim eshigida chim bo'lmadim,
So'ritokni bog'lagan bir sim bo'lmadim,
Birodarlar kim bo'ldim men, kim bo'lmadim?
Onam yuzim unutsada kutaverdi,
Kutgan sari azoblarim ortaverdi.

Iqbol Mirzo ushbu she'rida bolaligining eng yorqin damlari o'tgan "ota uyining eshigi"ni sog'inch bilan tilga oladi. Nega aynan "ota uyi" birikmasini qo'llaymiz, "ona uyi" yoki "bobo uyi" emas? Sababi, o'zbek xalqida oilaning boshlig'i ota hisoblanadi, har qanday qarorlar uning ruxsati bilan qabul qilinadi. Undan tashqari,

urf-odatga ko‘ra ayollar erkak kishining xonadoniga kelin bo‘lib boradi. Ehtimol, shuning uchun ham “ota uyi” degan tushuncha xalqimiz ongida paydo bo‘lgandir. “Chim”- ajriq o‘tining ildizlari bilan birga ko‘chadigan tuproq. Lirik qahramon o‘zining jonajon uyida hatto chim bo‘lishga yaramaganligidan nadomat chekyapti. “So‘ritok”. Qishloqlarda ishkorni so‘ritok deyishadi. Bu milliy detal ham shoirga qishlog‘ini, bolaligini eslash hamda afsuslarini yorqinroq, ta‘sirchanroq ifodalash uchun ko‘maklashgan. Onaning farzandi yuzini unutishida uning uyga anchadan beri kelmaganiga hamda onasining yoshi o‘tib qolganiga ishora bor. She‘rdagi reallik ta‘sirchanlikni ortishiga xizmat qilgan

Singiljonim, esingizdami,
Manov yerda ayvon bo‘lardi.
Ayvon oldi gulpoya edi,
Gul ichida rayhon bo‘lardi.
Bog‘ chetida behi shoxida
Ko‘zni olar ketmon bo‘lardi.
Tuk bog‘lagan oltin behilar
Har biri naqd botmon bo‘lardi.
Suyangandi devorga tandir,
Bostirmada narvon bo‘lardi.
Shu shotidan kuzatar edik,
Turnalar bir karvon bo‘lardi...

Shoirning bolaligini yodiga olib yozilgan yana bir she‘ri. O‘zbek qishloqlarida ayvonlar, uylar oldida kichkinagina gulzorlar bo‘ladi. Shu gulzorga gullardan tashqari, rayhon, jambil, o‘sma kabi har xil o‘simliklar ekilardi. Shoir eng yaxshi xotiralarini shu oddiygina detallarga tayangan holda eslaydi. Behi shoxiga ilingan ketmon-u, tuk bog‘lagan oltin behilar, devorga suyangan tandir-u, bostirmadagi narvon... hamma hammasi beg‘ubor bolalikning parchalari. “Manov yerda ayvon bo‘lardi” jumlasiga e‘tibor qaratsak, lirik qahramon qalbi haliyam qishlog‘ining sodda tiliga moyil ekanligining guvohi bo‘lamiz. “Behi shoxidagi ko‘zni olar ketmon” - chin dildan qilingan mehnatning belgisi, chunki, ko‘p marta foydalanilgan ketmongina ko‘zni olar darajada yarqirashi mumkin. “Devorga suyangan tandir” birikmasida esa singlisiga suyanib qolgan lirik qahramonga metafrik ishora mavjud bo‘lsa, “turnalar karvoni” - birdamlik ramzidir.

Ikki tolga bog‘langan belanchaklar tebranar.
Quyosh yondiryapti.
Tort tomon paxta.

Baxtigul – sinfdoshim – ketmonni qo‘yib,
men bilan suhbatlashgani yo‘l chetiga chiqar...
– Erkinim beshikda o‘ldi, – deydi,
– To‘lqinim to‘shimda o‘ldi, – deydi,
– Qo‘rqmasim beshikda o‘ldi, – deydi,
– O‘lmasim eshikda o‘ldi, – deydi...
– Faqat Yodgorim qoldi, – ishora qildi u ikki tol tarafga.
Ikki tolga belanchak bog‘langan.
Qizdiryapti.
To‘rt tomon paxta.
Yodgor!
Nimadan yodgorligingni unutma, Yodgor...

Usmon Azimning chuqur mushohadaga chorlovchi ushbu she‘ri bilan yuqorida tahlil qilingan Oydin Hojiyevaning ayol haqidagi she‘ri o‘rtasida g‘oyaviy mushtaraklik bor. O‘sha davr muhitini milliy detallar, ramziy timsollar orqali yaratib bera olgan ijodkor she‘r so‘ngida “Yodgor”ning ismida butun bir jamiyat fojeasiga ishora qiladi. Go‘dakning ismi ana shu fojeani yodga solib turishini ta‘kidlaydi. Millatning ahvoli, aytmagan nolasi, ichki sezimlarini oddiygina manzarada ifodalash shoir ijodining kamolotidan darak beradi.

Milliy detallarning obraz yaratishda, muhit va koloritni yoritishdagi ahamiyati qay darajada ekanligini yuqorida Mustaqillik davri she‘riyati vakillari ijodida ko‘rib chiqdik. Har bir she‘rdagi xalqona ifor, joziba ijodkorlar mahoratining namunasidir.

REFERENCES

1. Abdulkhamidova Hikmatoy Akhrorjon qizi. International Journal on Integrated Education Poetic Characteristics of Chronotopy of Photos in Isajon Sultan's Novel "Free" Indaneziya 2021
2. Abdulkhamidova Khikmatoy Akhrorjon Qizi. Хоразм Маъмун Академияси Ахборотномаси. Isajon Sultonning “Ozod” romanida aks xronotopi. Xorazm 2021
3. Isajon Sulton "Boqiy darbadar" 2010-yil 6-son "Sharq yulduzi"
4. Sulton I Asarlar:roman va qissalar. – Toshkent: “G‘ofur G‘ulom”, 2017 2-jild.
5. Isajon Sulton nasri badiiyati. Ilmiy maqola va risolalar to‘plami Toshkent. “Turon zamin ziyo” 2017.
6. Khushbokov Jovli, Isadjan Sultan. Conversation. If the prayer of the hand is lucky // Literature and art of Uzbekistan // Issue 31. July 29, 2016.
7. Oxunjon Safarov " O‘zbek xalq og‘zaki ijodi" Musiqqa nashriyoti. Toshkent 2010

8. T. Boboyev "Adabiyotshunoslik asoslari" Toshkent. "O'zbekiston" 2002
9. Xalq og'zaki poetik ijodi O. Madaliyev. T. Sobitova. Sharq nashriyoti . Matbaa Aksiyadorlik kompaniyasi
10. Xasanova, X. (2020, December). THE MISSION AND LITERATURE OF LETTERS IN STORIES AESTHETIC FUNCTION. "Actual problems of classical and modern uzbek literature" In *Конференции*.
11. Xasanova, X. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD) ARTISTIC AESTHETIC FUNCTION OF LETTERS IN THE NOVEL "PAST DAYS 2020. 532-534-betlar"
12. Oripova, Gulnoza Murodilovna, Akhmadjonova, Okila Abdumalikovna, Kholmatov, Oybek Umarjon Ugli, & Muminova, Tabassum Siddigovna (2022). INTERPRETATION OF MOTHER IMAGE IN LITERATURE. International scientific journal of Biruni, 1 (2), 304-309.
13. . Oripova, G. (2019). UZBEK POETRY AND THE WORLD LITERATURE IN THE YEARS OF INDEPENDENCE. Scientific Journal of Polonia University, 32(1), 116-120.
14. Oripova Gulnoza Murodilovna. (2019). THE PECULIARITIES OF VAZN METER IN UZBEK POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD. International Journal of Anglisticum. Literature, Linguistics and Interdisciplinary Studies. Volume: 8 /Issue:2/. – Macedonia, 2019. –P.33-39.
15. Murodilovna, O. G. (2020). Melody and musicality in Lyrics. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(11), 656-664.
16. Oripova G. M., Tolibova M. T. Q. Composition Of Modern Uzbek Stories //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – T. 3. – №. 03. – C. 245-249.
17. Oripova, G. (2020, December). RHYTHM AND MYTHING IN LYRICAL GENRE. In *Конференции*.
18. Oripova, G. (2019) "Traditions of folk ballads and distinctiveness of uzbek poetry of independence period," Scientific journal of the Fergana State University: Vol. 2 , Article 12.
19. Oripova, G. M. (2021). Genesis And Essence Of Genre Concept. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(12), 90-94.